

Hova tart a poszt-modern filozófia?

Írásom hozzászólás a Fehér Márta által a BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszéken, 2000 november 27.-én előadott „Modern versus poszt-modern a tudományfilozófiában” című előadáshoz. Az előadás témája a Sokal-botrány által kiváltott ún. „science wars” és ennek filozófiai háttere, az ún. poszt-modern filozófia. Szó volt még a tudományfilozófia szociológiai fordulatáról illetve magáról a tudományszociológiáról.

Nem kívánok vitázni jónéhány elhangzott dologgal, mert nem érzem benne illetékesnek magam. Ekképpen elfogadom a tudományszociológia megállapításait, amihez hozzá szeretnék szólni, az a tudományszociológia helyzete és a jelenlegi filozófia stílusa. Magam is úgy látom, hogy az utóbbi időben eltolódások vannak a filozófiában, csak hogy én ezeket sajnálatosnak és helytelennek tartom.

Először is véleményem szerint a tudományszociológiának, miközben helyes megállapításokat tesz, túlságosan is hangsúlyos szerepe van a tudományfilozófiában. Hasonlóan túlságosan is nagy hangsúlya van a deskriptív (leíró) szemléletmódnak. Ennek következtében a leíró szemléletmód normatív (előíró) szerepben lép fel, és a deskriptívól olyan normatívákat vezetnek le, amelyek analízis nélkül megalapozatlanok, vagy helytelenek. Másrészt a deskriptív szemléletű filozófusok sokszor nem is mondanak ki határozottan normákat, a normatív filozófia hiányában azonban ezeket mégis így értelmezik. A tudományfilozófia tehát átesett a ló túlsó oldalára, avagy lehet, hogy már a túlsó ló oldalára, a hiperszociológiába, illetve a deskriptív túlhangsúlyozásába.

A modern filozófiára az is jellemző, hogy ismét retorikus és anti-analitikus korszakába lépett. Nietzsche-nél olvastam, aki állítólag Arisztoteléstől idézte, hogy a filozófiában mellőzni kell a retorikát. Úgy látom azonban, hogy manapság ismét a jól megfogalmazott írások hatalmát éljük, és az olvasóközönség elsiklik a tartalom kritikus analízise felett. Számos olyan elgondolás hangzik el, amely tetszetős, de helytelen.

Ehhez kapcsolódik az is, hogy ismét a metaforikus gondolkodás idejét éljük, egyre több szerepe van egy jó hasonlatnak, fogalomnak, amellyel egy ideológiát el lehet adni. A nélkül, hogy a hasonlat mögött modellek lennének. Ez az analitikus filozófia mellőzését jelenti, és helyette valami olyan stílust, amit én nem gondolok igazán filozófiának, hanem inkább irodalomnak.

A filozófiának ezért manapság nincsenek markáns irányzatai, hanem csupán metaforák röpködnek a szellemi térben, metaforák, amelyek megragadóak, hatásosak, ám nem jelentik a megértést. A régi modelleket elvetették, de újakat nem hoztak helyettük, mert alapvetően nem törekednek megértésre. Nem is véljük már érteni emiatt a világot.

Ennek oka talán ugyanaz, amiért a tudomány is posztakadémikus fázisba lépett: a filozófusnak ugyanúgy el kell adnia magát, csatlakoznia kell a marketing-játékhoz és ennek leghatásosabb módszere a hatásos metaforák, meglepő nézetek gyártása, a bevett nézetek lerombolása. Mindez azonban nem fog semmi olyasműhöz vezetni, amit a filozófiától várunk: nem fogjuk megérteni a dolgokat. Ez így csupán egy jó játék.

A szociológusoktól csak deskriptív modelleket kapunk, nem kapunk olyan modelleket, amelyek eszencialista modellek, és amelyek alapján valaminek a lényegét, és nem a működését érthetnénk meg. Ezáltal tulajdonképpen elveszik a képünk arról, hogy mi is a cél, mi is az, amit lényegében csinálunk, vagy legalábbis csinálni szándékozunk.

Ha pedig a Fehér Márta által az előadás végén felhozott futurisztikus kérdést tekintjük, amely arról szól, hogy vajon mit kezd a nyugati társadalom a többi kultúrával, mit kezd a tudomány a többi szféra benyomulásával, akkor ez nem egy jó helyzet. Az igaz, hogy ha a tudomány nem eléggé nyílt, és nem kutatja határait, nem kutatja a más lehetőségeket, ha túlságosan is dogmatikus, akkor veszíteni fog. Azonban ha nincs egységes képe magáról, ha nincs határozott álláspontja, akkor feloldódik. A dogmatizmus és az anarchia között van egy helyes közbenső állapot, amely elég nyílt, ugyanakkor elég határozott. Mondhatni ez a tág értelemben vett racionalizmus. Ehhez pedig szükség van analitikus filozófiára, szükség van logikai analízisre és preskriptív, szociológiamentes tudományelméletre is.

A nyíltsághoz szükség van arra, hogy meglássuk más lehetőségeket is, azonban a megfelelő határozottsághoz az szükséges, hogy a más lehetőségek elvi lehetőségén túl kézzelfogható eredmény is legyen. Ez azt jelenti, hogy egy másfajta tudománynak vagy demonstrálnia kell tudni eredményességét, vagy pedig érthető módon le kell tudja írnia magát, és igazolnia kell tudni eredményességét.

Az előadásban elhangzott tanmesét felhasználva: a dogmatizmus elkerülése érdekében nem szabad elzárkózni attól, hogy a rendelkezésünkre álló alapanyagokból más is süthető, nem csak a nyugati típusú

Brendel Mátyás: Hova tart a poszt-modern filozófia? 12/11/00

tudomány. Ugyanakkor ha itt megállunk, akkor ezzel nagyon keveset mondtunk. Nem adhatjuk fel az eddigi receptet egy hipotetikus, nem létező recept kedvéért. Ezek után valakinek vagy sütnie kell egy jobb valamit, vagy pedig kell találnia egy receptet, amit ki lehet próbálni. Recept nélkül ajánlani más utakat meddő dolog.